

ԳԵՂԱՄ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԸ

ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀՈՐՁԱՆՈՒՏՈՒՄ. ՀԱՅՈՑ ԱՆԿԱԽ

ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՏՈՒՄԸ

(1917 թ. ՓԵՏՐՎԱՐ – 1918 թ. ՀՈՒՆԻՄ)

Գիրքը նվիրում եմ ծնողներիս՝
Հանրապետության վաստակավոր ուսուցիչ,
պարմագեր-իրավագեր
Հարություն Գաբրիելի Պետրոսյանի
և մանկավարժ
Խազալ Հովհաննեսի Հարությունյանի
պայծառ հիշատակին

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ГЕГАМ ПЕТРОСЯН

**ЗАКАВКАЗЬЕ В
ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ
ПЕРИПЕТИЯХ: СТАНОВЛЕНИЕ
АРМЯНСКОЙ НЕЗАВИСИМОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОСТИ
(февраль 1917 - июнь 1918 г.г.)**

**Ереван
Издательство ЕГУ
2018**

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԵՂԱՄ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

**ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԸ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՀՈՐՁԱՆՈՒՏՈՒՄ. ՀԱՅՈՑ ԱՆԿԱԽ
ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՏՈՒՄԸ
(1917 թ. ՓԵՏՐՎԱՐ – 1918 թ. ՀՈՒՆԻՍ)**

ԵՐԵՎԱՆ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

2018

ՀՏԴ 93/94

ԳՄԴ 63.3

Պ 505

**Հրապարակության է երաշխավորել
Երևանի պետական համալսարանի
գիտական խորհուրդը**

Գրախոսներ՝ պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ
ակադեմիկոս **Ա. Ա. Մելքոնյան**
պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ., արտակարգ և
լիազոր դեսպան **Վ. Ա. Բալթուրոյան**
պատմ. գիտ. դոկտ., պրոֆ., արտակարգ և
լիազոր դեսպան **Ա. Զ. Կիրակոսյան**
քաղաք. գիտ. դոկտ., պրոֆ. **Ա. Փ. Ենգոյան**
բանասիր. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ **Ա. Վ. Սաֆարյան**

Խմբագիր՝ Լ. Ավետիսյան

Պեպրոսյան Գ. Հ.

Պ 505 Անդրկովկասը դիվանագիտական հորձանուտում. հայոց անկախ
պետականության կերտումը (1917 թ. փետրվար – 1918 թ. հունիս) /
Գ. Հ. Պետրոսյան: -Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2018, 268 էջ + 12 ներդիր:

Գրքում քննության են առնվում Տրապիզոնի, Բաթումի թուրք-անդրկովկասյան և մաս-
նավորապես հայ-թուրքական դիվանագիտական առաջին և երկրորդ բանակցային ողջ
գործընթացները Առաջին աշխարհամարտի տարիներին տարածաշրջանում աշխարհաքա-
ղաքական զարգացումների, սուր հակասությունների, ռազմաքաղաքական և տնտեսական
շահերի բախման բարդագույն պայմանների համատեքստում: Լուսաբանվում են աշխար-
հաքաղաքական բարդ պայմաններում Հայոց առաջին անկախ պետության կերտման
դժվարին ճանապարհը և Օսմանյան Թուրքիայի կողմից Հայոց անկախ պետության ճանաչ-
ման շարժառիթներն ու նպատակները:

Նախատեսված է միջազգայնագետների, դիվանագետների, պատմաբանների, քա-
ղաքագետների և ընթերցող լայն շրջանների համար: Կարող է օգտակար լինել միջազգային
հարաբերությունների ֆակուլտետի ուսանողներին:

ՀՏԴ 93/94

ԳՄԴ 63.3

ISBN 978-5-8084-2335-0

© ԵՊՀ հրատ., 2018

© Պետրոսյան Գ., 2018

Իմաստութիւնը ոչ յուսալքման, ոչ էլ աջ ու չափս ամբաստանելու մէջ է: Ընկերային կեանքի փոթորկայոյզ վայրկեաններին մեծագոյն առաքինութիւնը մտքի ու գործի հաւասարակշռութիւնը պահպանելն է: Ոչ լալ պէտք է, ոչ զայրանալ, այլ՝ հասկանալ: Հասկանալուց յետոյ միայն կարելի է ուղղել անցեալի սխալները եւ գծել ապագայ կեանքի ճշմարիտ ճանապարհը: Հասկանա՛լ, - իսկ հասկանալու համար անհրաժեշտ է տեղեակ լինել իսկական փաստերին եւ ազատ մնալ խուժանափարական յոխորտանքներից ու քեթեւ, չիմնատրուած եզրակացութիւններից:

Ս. Վրացեան

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

2018 թվականին հայ ժողովուրդը նշում է աշխարհաքաղաքական զարգացումների և վայրիվերումների բարդագույն պայմաններում ծնունդ առած Հայաստանի առաջին հանրապետության հարյուրամյա հոբելյանը, որը մեծ խորհուրդ ունի: Այն ձեռք բերվեց ազգային զարթոնքի, ժողովրդական-ազատագրական պայքարի, ազգամիջյան լարված հարաբերությունների, ինչպես նաև դիվանագիտական և ռազմական դիմակայությունների պայմաններում:

Չափազանց կարևոր է 1917 թ. Փետրվարյան հեղափոխության և Հոկտեմբերյան հեղաշրջումից հետո՝ 1918 թ. մայիսի վերջին, երեք անկախ հանրապետությունների՝ Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի ստեղծման գիտական ուսումնասիրությունը:

Այդ հիմնահարցի վերաբերյալ հրատարակվել են հայ և օտար հեղինակների բազմաթիվ աշխատություններ: Ըստ էության, այդ կարևորագույն ժամանակահատվածի վերաբերյալ գրեթե չկա որևէ դրվագ, որ դուրս մնացած լինի պատմաբանների ուշադրությունից: Սակայն որքան էլ արտառոց թվա, առ այսօր հրապարակի վրա չկա հայ միջազգայնագետ պատմաբանների կողմից կատարված մի հատուկ ուսումնասիրություն, որը խորքային, համապարփակ ու նորովի ներկայացներ Հայաստանը ռազմական և դիվանագիտական բանակցային գործընթացների մեջ ներքաշելու ու Հայոց անկախություն «շնորհելու» Օսմանյան կայսրության շարժառիթները և հեռահար նպատակներն ու դրանցից բխող կնճռոտ հարցերը: Մինչդեռ

այդ հիմնախնդրի վերհանումը ունի արդիական մեծ հնչեղություն:

Հիմնահարցը քննության է առնվում Առաջին աշխարհամարտի տարիներին տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական զարգացումների, սուր հակասությունների, ռազմաքաղաքական և տնտեսական շահերի բախման բարդագույն պայմանների համատեքստում: Աշխատությունում վեր են հանվում Տրապիզոնի, Բաթումի՝ թուրք-անդրկովկասյան և մասնավորապես հայ-թուրքական դիվանագիտական առաջին և երկրորդ բանակցային ողջ գործընթացները, Օսմանյան Թուրքիայի կողմից ռազմաքաղաքական մարտավարության և դիվանագիտական փակուղիների պայմաններում Հայոց ազգային (կենտրոնական) խորհրդի և նրա արտաքին հարաբերությունների բաժնի վիթխարի ջանքերը: Հայտնի իրողություն էր, որ տարածաշրջանում ստեղծված դժվարին մարտահրավերների պայմաններում հայ դիվանագիտությունն ունեցել է խարխափումներ, որոշ սխալներ և այլն, որոնք այսօր կարիք ունեն մորթվի և հանգամանալից վերլուծության ու մեկնաբանության, որն անկասկած քաղաքական ու գիտական խիստ կարևոր նշանակություն ունի հատկապես անցյալի քաղաքական դասերը հաշվի առնելու և դրանք չկրկնելու առումով:

Աշխատությունում հանգամանալից լուսաբանվում է աշխարհաքաղաքական բարդ պայմաններում Հայոց առաջին անկախ պետության կերտման դժվարին ճանապարհը: Ներկայացվում են Օսմանյան Թուրքիայի կողմից Հայոց անկախ պետության ճանաչման շարժառիթները և նպատակները:

Հեղինակ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ	7
ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ	
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՈՒՄ 1917	
Թ. ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԵՎ	
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՇՐՋՈՒՄԻՑ ՀԵՏՈ	9
1. Հայոց ազգային ժողովի և Հայոց ազգային	
խորհրդի ստեղծումը (1917 թ. փետրվար-հոկտեմբեր)	11
2. Անդրկովկասի ներքին և արտաքին քաղաքական	
դրությունը (1917 թ. հոկտեմբեր – 1918 թ. փետրվար)	22
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ	
ԹՈՒՐԲ-ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ	
ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՏՐԱՊԻՋՈՆՈՒՄ.	
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ԱՆԿԱԽԱՑՈՒՄԸ	39
1. Տրապիզոնի բանակցություններում թուրքերի կողմից	
Անդրկովկասն անկախ հռչակելու շարժառիթներն ու	
նպատակները. Հայկական հարցի արծարծումները	41
2. Թուրքիային տարածքային զիջումներ անելու հարցը	
Տրապիզոնի բանակցություններում	
(1918 թ. մարտ-ապրիլ)	77
3. Պատերազմի և հաշտության հարցը Ալեքսանդրոպոլի	
արտակարգ խորհրդակցությունում. Անդրկովկասի	
անկախացումը (1918 թ. ապրիլ)	98
ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ	
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ ԹՈՒՐԲԻԱՅԻ ԵՎ ԱՆԿԱԽ	
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ	
ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ	
ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՒԼԸ. ԵՐԵՔ ԱՆԿԱԽ	
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ	121

1. Անդրկովկասի արտաքին քաղաքական դրությունը Բաթումի դիվանագիտական բանակցության նախօրեին (1918 թ. ապրիլ)	123
2. Անդրկովկասյան պետության կազմալուծումը. երեք անկախ հանրապետությունների ստեղծումը (1918 թ. մայիս).....	133
ԳԼՈՒԽ ՉՈՐՐՈՐԴ	
ԲԱԹՈՒՄԻ ՀԱՅ-ԹՈՒՐԶԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՓՈԽԼԸ.....	175
1. Հայոց անկախ պետականության կերտումը (1918 թ. մայիս).....	177
2. 1918 թ. հունիսի 3-ի պարտավորագիրը, հունիսի 4-ի հաշտության դաշնագիրը. Թուրքիայի կողմից Հայոց անկախ պետության ճանաչման շարժառիթները և նպատակները	201
PE3IOME.....	244
RÉSUMÉ	246
Օգտագործված աղբյուրների և գրականության ցանկ	248
Անձնանունների ցանկ.....	254
Տեղանունների ցանկ.....	258

ԳԵՂԱՄ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆԻ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

**ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԸ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՀՈՐՁԱՆՈՒՏՈՒՄ. ՀԱՅՈՅ ԱՆԿԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐՏՈՒՄԸ
(1917 Թ. ՓԵՏՐՎԱՐ – 1918 Թ. ՀՈՒՆԻՍ)**

ГЕГАМ АРУТЮНОВИЧ ПЕТРОСЯН

**ЗАКАВКАЗЬЕ В ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ
ПЕРИПЕТИЯХ: СТАНОВЛЕНИЕ АРМЯНСКОЙ
НЕЗАВИСИМОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ
(февраль 1917 - июнь 1918 г.г.)**

GEGHAM PETROSYAN

**ARMENIAN INDEPENDENCE STATEHOOD
(February 1917- June 1918)**

Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալաբյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Պատվականյանի
Հրատ. սրբագրումը՝ Մ. Կեսոյանի

Տպագրված է «Լաքի Փրինտ» ՍՊԸ-ում:
ք. Երևան, Հ. Հակոբյան 3

Ստորագրված է տպագրության՝ 10.12.2018:
Չափաը՝ 60x84 ¹/₁₆: Տպ. մամուլը՝ 16.75 + 12 էջ ներդիր:
Տպաքանակը՝ 300:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1
www.publishing.am

Պետրոսյան Գեղամ Հարությունի

*Պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
Երևանի պետական համալսարանի միջազգային
հարաբերություններ ֆակուլտետի դեկան*

Պրոֆ. Գ. Պետրոսյանը ութ մենագրության և շուրջ ութսուն գիտական հոդվածների հեղինակ է: Դրանցից հիշարժան են հատկապես «Հայաստանի Հանրապետության և Ուկրաինայի դիվանագիտական հարաբերությունների պատմությունից (1918-1920 թթ.)» (Եր., 2002), «Հայաստանի Հանրապետության հարաբերությունները Ռուսաստանի ոչ խորհրդային պետական կազմավորումների հետ (1918-1920 թթ.)» (Եր., 2006), «Հայաստանի Հանրապետության հարաբերությունները Ռուսաստանի հետ (1918-1920 թթ.)» (Եր., 2011, ռուս.՝ Եր., 2012) մենագրությունները: Նա մասնավարժական հարուստ փորձ ունեցող առաջատար դասախոս է, միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետում երկար տարիներ վարում է մասնագիտական դասընթացներ:

Էլ. փոստ՝ gegham.petrosyan@ysu.am